

เพลงอีแซว: สื่อวิพากษ์วิจารณ์ สังคมอดีตถึงปัจจุบัน

บัวผัน สุพรรณยศ*

๑ เพลงพื้นบ้านนับวันจะสูญหายไปจากสังคมไทย เพลงที่ยังคงอยู่ได้ในสังคมก็ล้วนแต่ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและประยุกต์เนื้อหาให้เหมาะแก่ยุคสมัย เพลงอีแซวซึ่งเป็นเพลงพื้นบ้านของสุพรรณบุรีเป็นเพลงแบบหนึ่งที่ยังเป็นที่นิยมอย่างแพร่หลายทั่วไปในปัจจุบัน

การที่เพลงอีแซวยังคงมีอยู่ในสังคมไทยได้ก็เพราะเหตุผลสำคัญสองประการคือ

ประการแรก เพราะยังมีผู้สืบทอด ผู้สืบทอดในที่นี้หมายถึงรวมถึงศิลปินผู้สร้างสรรค์ ผู้ถ่ายทอดและบุคคลอื่น ๆ ที่ช่วย

ส่งเสริมสนับสนุนเพลงอีแซวทำให้เพลงไม่ขาดช่วงและสูญหาย ดังจะเห็นได้จากการมีศิลปินที่มีชื่อเสียงระดับชาติหลายคนได้แก่ไสว สุวรรณประทีป บัวผัน จันทรศรี ขวัญจิต ศรีประจันต์ ฯลฯ ซึ่งนอกจากจะถ่ายทอดให้คนรุ่นใหม่ยึดเป็นอาชีพแล้ว ยังได้เผยแพร่การเล่นเพลงอีแซวในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การบรรยาย การสาธิต การแสดงบนเวทีและผ่านสื่อมวลชน เป็นต้น

นอกจากนี้ยังมีศิลปินพื้นบ้านอีกหลายคน รวมทั้งนักร้องเพลงลูกทุ่งอีกหลายคน เช่น

*อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาไทยเพื่อการสื่อสาร คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยหอการค้าไทย

เอกชัย ศรีวิชัย เสรี รุ่งสว่าง ฯลฯ ที่ช่วยสืบทอดเพลงอีแซว ทำให้เพลงแพร่หลายไปยังท้องถิ่นต่าง ๆ ทั่วประเทศ นอกจากนั้นศิลปินเหล่านี้ยังได้พัฒนารูปแบบการร้องการเล่นและเนื้อหาของเพลงให้เหมาะสมแก่ยุคสมัยเพื่อให้ถูกใจผู้ชมด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น การใช้แสง สี เสียง เครื่องดนตรีประกอบและการนำเรื่องราวในสังคมมาย่อล้อ เป็นต้น

เหตุผลประการที่สองที่ทำให้เพลงอีแซวยังคงมีอยู่ในสังคมได้ก็คือการมีคุณค่าหรือบทบาทต่อท้องถิ่นและประเทศชาติที่ปรากฏให้เห็นอย่างชัดเจน นอกจากบทบาทในฐานะที่เป็นสิ่งบันเทิงที่มีอยู่เป็นหลักแล้ว เพลงอีแซวยังมีบทบาทในการให้การศึกษาแก่คนในสังคมทั้งโดยทางตรงและโดยทางอ้อม รวมทั้งบทบาทในการจรรโลงวัฒนธรรมของชาติ ตลอดจนมีบทบาทในฐานะเป็นสื่อไปสู่มวลชนที่ทำหน้าที่กระจายข่าวสารและวิพากษ์วิจารณ์สังคม

ทั้งนี้หากกล่าวเฉพาะบทบาทในฐานะเป็นสื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมนี้เห็นว่าน่าสนใจอย่างยิ่งเพราะเป็นบทบาทที่แสดงให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการแสดงทรรศนะหรือความคิดเห็นต่อเรื่องราวเหตุการณ์และบุคคลในสังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่ปรากฏให้เห็นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

จากการรวบรวมข้อมูลภาคสนามจากศิลปินเพลงอีแซว ได้แก่ ครูเพลงและพ่อเพลงแม่เพลงในเขตจังหวัดสุพรรณบุรี ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๓๓-๒๕๓๕ รวมทั้งนักแต่งเพลงและนักร้องเพลงลูกทุ่ง ที่นำเพลงอีแซวมาประยุกต์เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๑ ทำให้พบว่า การแสดงทรรศนะที่ปรากฏในเพลงอีแซวนี้นักพัฒนาไปตามความเจริญของระบบการสื่อสารและการศึกษา

กล่าวคือในช่วงที่สังคมยังไม่มีระบบเทคโนโลยีทางการสื่อสารที่ทันสมัยและการศึกษายังไม่พัฒนาเท่าทุกวันนี้ ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสังคมและเรื่องอื่น ๆ อย่างจำกัด ข่าวสารที่ได้รับส่วนใหญ่มักจะมาจากรัฐบาลหรือผู้ปกครอง การแสดงทรรศนะของชาวบ้านก็จะไปในลักษณะของการล้อเลียนผู้ปกครองหรือผู้มีอำนาจ

แต่ในปัจจุบันระบบการสื่อสารและคมนาคมในประเทศได้พัฒนาก้าวหน้า

1. ในที่นี้หมายถึงเครื่องมือหรือวิธีการในการสื่อความหมายจากผู้ส่งสารถึงผู้รับสาร

มากขึ้น การกระจายข่าวสารเป็นไปอย่างรวดเร็วและทำได้หลายวิธี ประชาชนจึงรับทราบความเป็นไปภายในสังคมกว้างขวางขึ้น นอกจากนั้นการศึกษาช่วยพัฒนาความรู้ความคิดของประชาชนยิ่งขึ้น ศิลปินเพลงอีแซวได้มีโอกาสรับทราบข่าวสารและเรียนรู้สิ่งต่าง ๆ ในสังคมมากขึ้น จึงสามารถแสดงความรู้และทรรศนะของตนต่อเรื่องราวต่าง ๆ อย่างกว้างขวางและหลายแง่หลายมุม มีทั้งเห็นด้วยและไม่เห็นด้วย ทรรศนะดังกล่าวนี้อาจได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนา จารีตประเพณี วัฒนธรรมและค่านิยมของสังคม รวมทั้งจากบุคคลต่าง ๆ บ้าง แต่ก็เป็นที่ทรรศนะของชาวบ้านอย่างแท้จริง

เพลงอีแซวมีบทบาทในการแสดงทรรศนะต่อสังคมหลายประการ จะขอยกตัวอย่างที่เห็นชัดเจน ได้แก่ ทรรศนะต่อเหตุการณ์ ทรรศนะต่อการเมือง การปกครองและทรรศนะต่อปัญหาของสังคม ตามลำดับดังนี้

๑. ทรรศนะต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในสังคม ศิลปินเพลงอีแซวได้นำเรื่องราวเกี่ยวกับเหตุการณ์ซึ่งอาจเป็นที่สะเทือนใจ ประทับใจหรือไม่พึงพอใจมาถ่ายทอดเป็นบทเพลงและได้แสดงความคิดเห็นไปตามความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลจากสังคม เช่น ข่าวสารจากทางราชการ ดังตัวอย่างตอนหนึ่งของเพลงซึ่งชุดต่อไปนี้

วันที่แปดธันวาคมฟ้าก็ตีสอง
ญี่ปุ่นเข้าเหยียบแหลมทองเยี่ยมประเทศไทย
เมื่อเยี่ยมเมืองไทยเอาปืนใหญ่เหยียบเมืองท่า
ใช้ให้ทูตมาเจรจาญี่ปุ่นคงไม่ทันใจ
มันใช้ปืนคอยิงข้ามไทยห้ามไม่ฟัง
ไทยตอบเข้าไปมันจะกลัวมันทำไม
เอาปืนใหญ่เข้าไปจ่อ ป.ต.อ.เข้าไปจ้วง
ไทยล่อเสียรู้ไม่รู้ว่าไรเท่าไร
เห็นท่าจะสู้ไม่ไหวบอกให้ไทยหยุดยิง
ไทยก็แค้นหยุดนิ่งเชื่อฟังเจ้านาย
นี่มันหยุดไทยก็หยุดมันใช้ให้ทูตเข้ามาทูล
ใช้ให้ทูตญี่ปุ่นมาทูลกับประเทศไทย
ว่าจะขอผ่านทางไปยังอังกฤษ

ขอสมานเป็นมิตรรวมฝีมือเข้ากับไทย
ฝ่ายหลวงพิบูลเป็นหัวหน้ารัฐบาล
จึงได้เกรียมน^๒รายการกลัวจะลำบากร่างกาย

.....
อังกฤษจะสู้ไม่ไหวปรึกษากับไทยดีกว่า
จึงใช้ให้ทูตเข้ามาปรึกษาแล้วกับไทย

(สังเวียน ทับมี, สัมภาษณ์).

จากตัวอย่างดังกล่าว ได้แสดงให้เห็นความภูมิใจในความฉลาดของผู้หน้า และภูมิใจในศักดิ์ศรีของชาติแฝงอยู่ด้วย นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างการแสดง ทรรศนะต่อเหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์การเมืองของไทย ได้แก่ เหตุการณ์ตุลา มาหิปไตยและเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ดังนี้

เหตุการณ์ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๙ เฉพาะวันที่ ๖ ตุลาคมนั้น ชาวบ้านเชื่อว่านักศึกษาหลงเชื่อและฝึกไฟลัทธิคอมมิวนิสต์ ได้คิดก่อการร้าย และมีการแสดงละครหมิ่นสถาบันพระมหากษัตริย์ ตามที่วิทยุกระจายเสียงของ ทางกรมในขณะนั้นประกาศ ดังปรากฏในเพลงต่อไปนี้

ผมจะขอหยิบยกเมื่อวันที่หกตุลา
ยังมีนักศึกษาเอนเอียงฝ่ายซ้าย
หลงเชื่อคำเขาคิดจะเอาเมืองขึ้น
พอเขายุแล้วก็ยืนไม่ฟังคำผู้ใหญ่
หลงเชื่อคนชั่วเฒ่ามั่วว่าเป็นมิตร
หลงพวกคอมมิวนิสต์ที่แทรกแซงภายใน
มันหาเรื่องใส่ร้ายทำให้ไทยปั่นป่วน
พากันเดินขบวนหมดความสบาย
เมื่อเกิดเรื่องครั้งนี้เอาพระถนนอมบังหน้า
เมื่อวันที่หกตุลาก็ทำพิธีขับไล่

2. พ้องเพลงจะออกเสียง “ตร” เป็น “กร” หลายคำ เช่น เตรียม เป็น เกรียม เป็นต้น

รัฐบาลเสนียกก็ห้ามมิให้ชุมนุม
ห้ามมิให้จับกลุ่มกันไม่ว่าใกล้หรือไกล
คณะรัฐบาลทางการเมืองได้ตรวจ
ร้อนราวถึงตำรวจต้องเข้าจับเหตุร้าย
จึงเกิดปะทะกันเข้าขึ้นเด็ดขาด
เสียที่ธรรมศาสตร์ตั้งแต่เช้าจนสาย
วิทยุเสรีก็ส่งเสียงบอกเล่าแจ้งข่าวสำคัญ
จากพันโทอุทธานรู้ทั่วประเทศไทย
แต่พวกนักศึกษามีหัวหน้าเลี่ยมสอน
มันแสดงละครโดยไม่เกรงใจใคร
แต่งเป็นรูปโอรสมงกุฎราชกุมารเข้าขึ้นเด็ดขาด
ไอ้คนชั่วขายชาติมันดูถูกเจ้าฟ้าชาย
(ข้าม หอมจันทร์, สัมภาษณ์)

อนึ่ง เป็นที่ทราบกันดีว่าเหตุการณ์ในครั้งนั้นเป็นการกวาดล้างนักศึกษา
และประชาชนที่เรียกร้องประชาธิปไตย การที่เพลงอิแซวข้างต้นมีเนื้อหาแสดง
พรรณนาในแง่มุมเช่นนั้น น่าจะเป็นเพราะอิทธิพลของการกระจายข่าวสารเพียง
ด้านเดียวของรัฐบาลนั่นเอง

เหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. ๒๕๓๕ ซึ่งเกิดการสังหารประชาชนผู้เรียก
ร้องประชาธิปไตยอย่างสันติ ขวัญจิต ศรีประจันต์ ได้แสดงพรรณนาต่อ
เหตุการณ์ครั้งนี้ว่าเป็นเหตุการณ์ที่สะท้อนขวัญและกำลังใจของคนไทยทั้งชาติ
ความรุนแรงที่เกิดขึ้นนี้เกิดจากการขาดศีลธรรม การแก่งแย่งอำนาจและการนำ
ประชาชนมาเป็นเครื่องมือทางการเมือง จนเกิดการสูญเสียทั้งชีวิตและเศรษฐกิจ
ของประเทศ ดังตัวอย่าง

พฤษภามหาวิปโยคทั่วทั้งโลกตะลึง
ไม่มีใครคาดถึงการตือตึงถือดี
ต่างอวดดีดีอวดแล้วเจ็บปวดที่ใคร
ประชาชนใช้ไหมที่เจ็บในครั้งนี้

ประชาชนคนไทยถูกท่านใช้ปูทาง
จะแย่งอะไรกันสักอย่างมักถูกอ้างทุกที
พูดเรื่องนี้ทีไรก็อ่อนใจทีนั้น
เราราษฎรเต็มขั้นให้อัดอั้นเต็มที
จะทำอะไรไปบ้างก็ต้องอ้างประชาชน
ก็ร้อยหนก็พันหนก็ประชาชนทุกที

.....
ฉันพูดในฐานะฉันเป็นประชาชน
เรื่องพฤษภายังไม่พ้นประชาชนขวัญหนี
พฤษภาทมิฬยังได้ยืนกันอยู่
เสียงปืนยังก้องในทูนันดังอยู่ตรงนี้
ประชาชนไซ้ไหมที่ต้องตายต่อท่าน
ที่สูญหายก็หลายพันแต่ใครกันได้ดี
ผู้ชุมนุมหนุ่มสาวมีลูกเราด้วยไหม
พ่อแม่แทบขาดใจเมื่อลูกตายเป็นผู้

.....
แต่นิสัยคนไทยมักลืมนางเงือก
เจ็บแล้วไม่ค่อยจำจึงถูกจำถูกจี้
ประชาชนจริงทีไรก็ต้องตายทีนั้น
สิบสี่ตุลาไรท่านต้องตายกันฟรีฟรี
แต่พฤษภาครานี้ไม่ตายฟรีละมัง
เห็นชุดค่ายลู่จิ้งได้เจอะหรือยังเล่านี้
เห็นชุดค่ายลู่เลอะกั้วเจอะแล้วจุก
ก็ลู่หน้าปะจุมูกล่ำไปถูกหัวผี
กว่าจะได้กันมาซึ่งประชาธิปไตย
แลกกับความเสียหายคุ้มกันไหมเรื่องนี้

(ขวัญจิต ศรีประจันต์, สัมภาษณ์)

จากเนื้อความดังกล่าวจะเห็นได้ว่านอกจากจะแสดงทรรศนะเกี่ยวกับสาเหตุของความรุนแรงแล้ว ยังแสดงความเห็นต่อการพิสูจน์ความจริงเกี่ยวกับเหตุการณ์ดังกล่าวว่าคงไม่สามารถพิสูจน์ได้เพราะไม่สามารถทำอะไรเด็ดขาดลงไป เนื่องจากจะกระทบกระเทือนกับพวกพ้อง นอกจากนี้ยังตั้งข้อสังเกตเชิงประจักษ์อีกหลายอย่าง เช่น ความสูญเสียกับความเป็นประชาธิปไตยคุ้มกันหรือไม่ ทุกครั้งที่เหตุการณ์รุนแรงทางการเมืองประชาชนมักถูกอ้างและถูกทำร้ายอยู่เสมอ

๒. **ทรรศนะต่อการเมืองการปกครอง** ตามปกติเพลงพื้นบ้านของไทยส่วนใหญ่จะไม่ปรากฏการวิพากษ์วิจารณ์ผู้ปกครองหรือแทรกสาระทางการเมืองไว้อย่างชัดเจน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะอิทธิพลของวัฒนธรรมและค่านิยมที่สั่งสมมาแต่อดีตให้ยอมรับการกระทำของผู้ปกครอง (สุกัญญา ภัทรชัย ๒๕๒๓: ๓๗) แต่เพลงอีแซวในปัจจุบันมีการวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเห็นได้ชัด ซึ่งอาจเกิดจากความเจริญก้าวหน้าของสังคมและระบบการเมืองการปกครองของไทยที่ทำให้เสรีภาพแก่ประชาชนและสื่อมวลชนในการแสดงความคิดเห็นของตนได้อย่างเปิดเผย ทั้งในกลุ่มของตน ในที่สาธารณะ หรือโดยผ่านสื่อมวลชน ศิลปินพื้นบ้านจึงสามารถแสดงออกทางความคิดได้โดยอิสระ ในฐานะที่เป็นประชาชนของประเทศ นอกจากนี้เพลงอีแซวยังเป็นสมบัติของส่วนรวมที่สังคมรับผิดชอบร่วมกัน ผู้แต่งหรือผู้ร้องจึงทำหน้าที่แสดงความคิดเห็นในฐานะที่เป็นตัวแทนของกลุ่มชนด้วย

ในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๓๕ คนไทยมีความตื่นตัวในเรื่องประชาธิปไตยและมีการวิพากษ์วิจารณ์ระบบการเมืองและเรียกร้องประชาธิปไตยอย่างกว้างขวาง อันทำให้ศิลปินเพลงอีแซวได้มีส่วนในการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนี้ด้วย ดังเช่น ขวัญจิต ศรีประจันต์ ได้แต่งเพลงซึ่งมีเนื้อหาที่แสดงทรรศนะเกี่ยวกับการปกครองของไทยว่ายังมีประชาธิปไตยที่ยังไม่สมบูรณ์ เพราะนักการเมืองขาดศีลธรรม มัวเมาอำนาจและนิยมวัตถุ การเมืองไม่บริสุทธิ์ยุติธรรม นักการเมืองที่ไม่ดีแต่กลับมีความเจริญก้าวหน้า ส่วนนักการเมืองที่ดีมีอุดมการณ์กลับไม่ได้รับความสำเร็จ เป็นเหตุให้ประชาชนไม่ศรัทธาระบบการเมืองไทย อย่างไรก็ตามศิลปินได้แสดงทรรศนะว่าการจะมีประชาธิปไตยได้นั้นประชาชนต้องมีความสามัคคีและปฏิบัติตามหน้าที่ เช่น ไปใช้สิทธิเลือกตั้งเพื่อ

ให้ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่มีคุณภาพ ดังตัวอย่างนี้

การแสดงพื้นบ้านหัวข้อขานเงื่อนไข
กับประชาธิปไตยของเมืองไทยวันนี้
ความรู้สึกนึกไว้วางยังไม่ได้ของจริง
ยังร่อแร่รุ่งเรืองยังไม่นิ่งเต็มที่
ฉันเกิดมาช้านานอายุฉันสี่รอบ
เรื่องระบบระบอบและผิดชอบชั่วดี
รู้สึกยังหน่อมแน้มมอมแมมหมกเม็ด
แบบว่าหาประชาธิปไตยจนโหลเคล็ดยังไม่สำเร็จสักที

.....
สามัคคีสังฆสภาพระท่านว่า
ตัดโลกโมโหสาแล้วท่านว่าเย็นดี
ไม่แก่งแย่งแข่งขันไม่ต้องด้านมักได้
ประชาธิปไตยก็เกิดได้ทันที
แต่คนเราไม่ถึงความต้องการมากเกินไป
ยิ่งบ้านเมืองเจริญใจตื่นขึ้นขึ้นทุกที
มีสติปัญญาเรียนจนตำราท่วมหัว
แต่ความเห็นแก่ตัวความเมาเมาหมกมุ่น
เจริญทางวัตถุแต่มาดุทีใจ
ประชาธิปไตยคงรอไปอีกร้อยปี

.....
นักการเมืองปัจจุบันก็ผวนผันแปรพรค
พอเราจะรู้จักก็ย้ายพรรคเสียนี้
บางคนทำงานดีและไม่มีปัญหา
ไม่เสียแข่งเสียขานไม่ก้าวหน้าสักที
คนดีมีอุดมการณ์มักทำงานไม่ได้
แต่พวกกะล่อนหลังลายไต่ยิ่งใหญ่ทุกที
อยากมีประชาธิปไตยก็ต้องไปเลือกตั้ง

คำนี้เลียนเอียนจ้งเบือจะฟังคำนี้

.....

คนดีก็ยังมีคนไม่ดีก็ยังเยอะ

ไปเลือกผู้แทนกันเถอะบางที่จะเจอคนดี...

นอกจากตัวอย่างข้างต้นแล้ว ยังมีเพลงอื่น ๆ อีกมากที่แสดงทรรศนะของชาวบ้านที่มีต่อลักษณะการทำงานและพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมของคณะรัฐบาล นักการเมืองและข้าราชการต่าง ๆ การเสนอความคิดเห็นนี้มีทั้งการวิพากษ์วิจารณ์อย่างตรงไปตรงมาและประชดประชัน ซึ่งจะขอยกตัวอย่างเพลงอวยพรปีใหม่ ดังนี้

เรื่องคอร์รัปชันไม่สูญพันธุ์สักที
คงรักษาไว้อย่างตือนูรักษไว้อจนได้
จั้นก็รักษไว้อย่างตือยาให้มีตกต่ำ
เด็กรุ่นหลังจะได้จำตัวอย่างใสใจ
เอ้าโกงได้ก็โกงกินได้ก็กิน
กินปากกินดินกินหินกินทราย
ขอให้กินให้สบายทั้งรุ่นใหม่อุ่นเก่า
ประชาชนก็ทนเอาไม่เป็นไร

.....

ขอให้อยู่คู่สภาให้ด่ากันให้เพลิน
พอสิ้นเดือนก็รับเงินกันสบาย
บ้านเมืองเป็นอย่างไรไม่ต้องไปคิดฝัน
ใครเดือดร้อนก็ช่างมันแล้วค่อยหาเสียงใหม่

(ขวัญจิต ศรีประจันต์, สัมภาษณ์)

๓. ทรรศนะต่อปัญหาเศรษฐกิจและสังคม ศิลปินพื้นบ้านได้แสดงทรรศนะเกี่ยวกับปัญหาเศรษฐกิจและสังคมไว้ในบทเพลงเป็นจำนวนมาก ขอยกตัวอย่างทรรศนะเกี่ยวกับปัญหาความยากจน ดังนี้

ชีวิตเกษตรกรต้องกรากกรำเหลือเกิน
บางคนเขาก็เมีนไม่น่าพิสมัย
ทำไร่ก็ยากต้องลำบากหลายอย่าง
ฝนแล้งไร้งานปีละหลายหมื่นไร่
บางปีฝนดีผลผลิตมีขึ้นมาก
ก็เริ่มขายลำบากเพราะพ่อค้าเบี่ยงบ่าย
ปีไหนอ้อยดีราคาตกน่าดู
ชาวไร่ก็รู้ว่าตกเพราะอะไร
โรงงานก็เล่นแฉ่งจะซื้อแต่ของถูก
ไม่มีใครรู้ความทุกข์ของชาวนาชาวไร่
รอรัฐบาลให้ช่วยประกันราคา
ไปจนไอนั้นขึ้นราไม่รู้ว่่าที่ร้าย...

(คล้าย แสงสี, สัมภาษณ์)

จากตัวอย่างนี้จะเห็นว่าศิลปินมีทรรศนะเกี่ยวกับปัญหาความผลผลิตตกต่ำว่า เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบของพ่อค้าคนกลาง ตลอดจนการละเลยหรือไม่สนใจที่จะแก้ปัญหาอย่างจริงจังของรัฐบาล ทำให้เป็นปัญหาเรื้อรังและสร้างความเดือดร้อนแก่ชาวบ้านอย่างยิ่ง

ทรรศนะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งเกี่ยวกับสาเหตุของความล้มเหลวในการเกษตรกรรมคือความบกพร่องในการดำเนินการควบคุมราคาสินค้าของรัฐบาล โดยเฉพาะกระทรวงพาณิชย์ที่ปล่อยให้สินค้าขึ้นราคาขณะที่ราคาข้าวตกต่ำ และความบกพร่องในการบริหารงานของ อ.ต.ก. (องค์การตลาดเพื่อการเกษตร) ในเรื่องความล่าช้าของการจ่ายเงิน ตลอดจนจุดบกพร่องของการทำการเกษตรแผนใหม่ที่ต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง ดังตัวอย่างเพลงของแพงของสังเวียน ทับมีความว่า

กระทรวงพาณิชย์ไม่นึกคนก็คึกหัวขอบเขต
คนทั่วประเทศไม่ว่าเจ๊กลาวไทย
ที่ของขึ้นราคา ข้าวเฝ้าไปลดลง

เห็นว่าจะช่วยเสริมส่งแต่ไม่เห็นเอาใจใส่
ข้าวเหลือสองพันเจ็ดชวานาก็เสร็จที่นี่
พวกเป็นนายหน้าขายนี้จะไปเอาที่ไหน
มาเอาปุ๋ยเขาไปไม่มีให้ค่าปุ๋ย
เมื่อก่อนใช้ไอ้หุ่ยขายควายซื้อรถไถ
ค่าปุ๋ยค่าน้ำมันแถมตันมาซื้อยา
ฆ่าแมลงฆ่าหญ้าก็เพิ่มหนี้ขึ้นมาใหญ่
ปุ๋ยตันละห้าพันข้าวผ่าไปสองพันเจ็ด
ถามว่าจะช่วยเกษตรหรือจะซ้ำให้ตาย
ผมไปขายให้ อ.ต.ก. ก็ผมเป็นหนี้สหกรณ์
แล้วยังมาแฉ่งเงินผ่อนเอาไว้ก่อนสามเดือนถึงได้
อยากจะเลิกทำนาไปเป็นเมงดาถึงจะดี
นาเลิกมาค้ากระหรีถึงจะมีกำไร...

(สังเวียน ทับมี, สัมภาษณ์)

นอกจากนี้ยังมีตัวอย่างที่แสดงผลกระทบเกี่ยวกับปัญหาความยากจนซึ่ง
ก่อให้เกิดปัญหาอื่น ๆ ตามมาอีกมาก เช่น การกู้หนี้ยืมสิน การสูญเสียที่ดินทำ
กิน การอพยพโยกย้ายจากถิ่นที่อาศัย มาประกอบอาชีพขายแรงงาน ฯลฯ ดังนี้

แต่พอจะขายได้ราคาต้องถูกพ่อค้ากดขี่
ก็เพราะเขาเป็นเจ้าหนี้เรากู้เงินเขามาใช้
เขาคิดดอกเบี้ยตั้งห้าบาทมันน่าอดทนไหมเล่าครับ
ความเดือดร้อนที่ได้รับรู้กันไหมครับนั่นใคร

.....
ถ้าไม่มีเงินให้เขาเขาก็เอาที่ดิน
เลยไม่มีที่ทำกินเอามาประกอบเลี้ยงกาย
บางรายต้องเที่ยวเร่ร่อนเป็นกรรมกรหากิน
เพราะถูกเขายึดที่ดินไปเสียอย่างง่ายตาย...

(สังเวียน ทับมี, สัมภาษณ์)

อนึ่ง ความยากจนที่เนื่องจากถูกเอารัดเอาเปรียบจากบุคคลที่มีอำนาจทางเศรษฐกิจนั้นยังก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคม เกิดช่องว่างระหว่างคนรวยกับคนจนซึ่งตามธรรมชาติของศิลปินแล้วเห็นว่าเป็นปัญหาในด้านความท้อแท้หรือขาดกำลังใจที่จะดำเนินชีวิตในสังคม ดังตัวอย่าง

ยุคนี้เมืองไทยดูุ่นวายสับสน
มีทั้งคนมีคณนมันปะปนกันอยู่
ไอ้ที่เขาเป็นเศรษฐีหรือเขาก็มีโอกาส
เหมือนมันมีอำนาจมีคนคอยอุ้มชู
ถึงเขาจะคิดฆ่าใครเขาทำได้เด็ดขาด
เงินมันมีอำนาจทั้งทั้งที่รู้ทำไม่รู้
น่าสงสารคนจนมีแต่คนเหยียบย่ำ
ต้องหาเข้ากินค้ำมันเป็นกรรมของกู

.....
เกษตรกรกำลังเดือดร้อนปวดร้าว
เพราะเศรษฐกิจซบเซาความเศร้ามาสู่
ทั้งการศึกษาที่ก้าวหน้าไปกันใหญ่
หางานทำไม่ได้ทั้งทั้งที่มีความรู้
จบปริญญาตรีต้องซื้อเก้าอี้เขานั่ง
ถ้าใครไม่มีสตางค์ก็ได้แต่นั่งแลดู
ลูกตาสีตาลูกยายมายามี
สอบเข้าไม่ได้สักทีทั้งทั้งที่มีความรู้
ไอ้ที่เขาสอบเข้าได้ก็เพราะเขาจ่ายไม่อั้น
สิ่งเดียวสำคัญเพราะเขาต้องการงู

(ขวัญจิต ศรีประจันต์, เพลงกรรมของกู)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดนั้นเป็นตัวอย่างเพียงบางส่วนที่แสดงถึงบทบาทในฐานะสื่อวิพากษ์วิจารณ์สังคมของเพลงอีแซว ซึ่งเป็นบทบาทที่มีมานานสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบันและน่าจะมียุ่ต่อไป ดังจะเห็นได้ว่า ในปัจจุบันมีนักแต่งเพลง

เพื่อชีวิตและนักร้องเพลงลูกทุ่งได้นำเพลงอีแซวมาเป็นสื่อในการวิพากษ์วิจารณ์สังคมอย่างเผ็ดร้อน ซึ่งเป็นข่าวโด่งดังไปทั่วประเทศ (หนังสือพิมพ์ข่าวสด, ๓-๖ มิถุนายน ๒๕๔๑) ได้แก่ เพลงอีแซว ๔๐ และเพลงอีแซว ๔๑ ในชุดหยิกแกมหยอก ซึ่งพยัพ คำพันธุ์ เป็นผู้แต่ง และเสรี รุ่งสว่าง เป็นผู้ร้อง ได้สะท้อนเรื่องราวต่าง ๆ ในสังคม และแสดงทรรศนะต่อปัญหาของชาติ เช่น ปัญหาในการฉ้อราษฎร์บังหลวงของนักการเมืองและปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ไว้ที่น่าสนใจ ซึ่งจะขอยกตัวอย่างดังนี้

ว่าปี ๔๐ ราชูครองเมือง
นับว่าเป็นเรื่องที่ยิ่งใหญ่
หมอดูหมอดูต่างก็ทายทัก
พระราหูเป็นยักษ์ระวังไว้
ว่าปี ๔๐ จะมีเหตุ
มีพวกमारพวกเปรตอสุรกาย
มีพลพรรคและยักษ์
จะแปลงกายลงมามอมเมืองไทย

.....
ท่านอมทุกอย่างที่ขวางหน้า
ทั้งเหรียญบาทดอลลาร์ในเมืองไทย
เหรียญบาทบินว่อนเงินดอลลาร์แดง
อมเสียจนครั้นเครงบานตะไท
ท่านชอบอมไปเสียทุกอย่าง
ทั้งกระทรวงการคลังมหาดไทย
ท่านอมกระทรวงต่างประเทศ
อมกระทรวงเกษตรที่ยิ่งใหญ่
ระวังโดนตอเสียจนท้องแตก
ก็เพราะว่าท่านชอบแด่_ป่าไม้เมืองไทย

.....
ว่าปีฉลูราหูทำเหตุ

เศรษฐกิจตกสะเก็ดกันทั้งเมืองไทย
พวกที่ทำการค้าอยู่ดีดี
ต้องมาวายชีวิตล้มละลาย
บ้างก็ฆ่าตัวตายไปจากโลก
มันซบเซาเศร้าโศกน่าใจหาย
ประชาชนตกงานเกือบทั้งเมือง
พระราหูทำเรื่องให้วุ่นวาย
บ้างถูกตัดเงินเดือนงดโบนัส
เพราะทางบริษัทล้มละลาย
พวกคนรวยมีเงินไม่เดือนร้อน
เขาก็กดุนเงินดอลลาร์มากมาย
ส่วนคนจนเดินรอนจนประสาทแตก
แทบจะแย่งหมาแด่_ท่านรู้ไหม
โทรหานายทนายหักว่าดูจริง
นี่ของว้าวกระหิงช่างโหดร้าย
ประชาชนชั้นแค้นแสนหดหู่
จึงขับไล่พระราหูให้ออกไป
ก็เพราะท่านชอบอมไฉ่ที่ชอบแปลก
อมเสียจนท้องแตกอยู่ไม่ได้...

(เพลงอีแซว ๔๐)

ในระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ซึ่งรัฐบาลของพลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ได้เข้ามาบริหารประเทศ เป็นช่วงที่คนไทยเชื่อว่าพระราหูเสียดวงเมือง ศิลปินได้แสดงพรรณนอย่างกระหิบกระหายนว ในชวงเวลาดังกล่าวนักการเมืองได้เข้ามาโกงกิน จนทำให้เศรษฐกิจของชาติล้มละลาย คนไทยทั้งประเทศต้องประสบกับความทุกข์ยากเดือดร้อนจนกระทั่งทนไม่ไหว ต้องขับไล่ให้พ้นจากตำแหน่งทางการเมือง นอกจากนั้นก็ยังเห็นว่าปัญหาเศรษฐกิจที่ทรุดหนักนี้มีผลกระทบต่อดคนจนมากกว่าคนรวย เพราะคนรวยมักจะมีช่องทางเอาตัวรอดได้มากกว่า

ทรงพระที่นั่งน่าสนใจเกี่ยวกับการเมืองและเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ยังปรากฏอยู่ในเพลงอีแซว ๔๑ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

โอ้ววปี ๔๑ ปีเสือลำบาก
พี่น้องคนไทยทุกภาคกำลังจะตาย
ก็เพราะว่าปี ๔๐ โดนวัววิด
เสียบเอาเศรษฐกิจจนล้มละลาย
ต้องมานอนเลียแผลปี ๔๑
บ้านเมืองล้มลงสิ่งน่าใจหาย
ขอกราบวิงวอนพ่อว้ากระหิง
อีกทั้งพ่อเสือสมิงขอวอนไหว้
อย่าแก่งแย่งชิงดีเลยครับท้าน
ทั้งฝ่ายรัฐฝ่ายค้านขออภัย
ประชาชนเขาเริ่มเบื่อกันเหลือล้น
ก็เพราะว่าท่านเล่นโชนในโรงใหญ่
หยุดเล่นเสียที่โชนการเมือง
ท่านตีกันในเรื่องประชาชนนั้นตาย
โอ้ววข้างชนกันนั้นมันไม่แปลก
นึกสงสารหญ้าแพรกกันบ้างไหม
ประชาชนทั้งเมืองต่างผวา
พวกเราเหมือนต้นหญ้ากำลังจะตาย
โอ้ววข้างเชือกหนึ่งอยู่ภาคอีสาน
เข้ามาโรมรัฐจนแพ้พ่าย
ข้างอีกเชือกหนึ่งอยู่ที่เมืองสะตอ
เป็นช้างพังสืดอของภาคใต้
ได้ชัยชนะไปครอบครอง
ประชาชนยกย่องตบมือให้
โชนยังไม่จบสงบศึก
ขอให้ท่านสำนึกระวังไว้

ท่านมาช่วยแก้แล้วคลายปม
พวกที่กินท่อมจงรีบคาย
ไทยไม่ช่วยไทยแล้วใครจะช่วย
บ้านเมืองจะม้วยและวอดวาย...

(เพลงอีแซว ๔๑)

จากเนื้อเพลงข้างต้น นอกจากศิลปินจะแสดงทรรศนะเกี่ยวกับการสูญเสียทางเศรษฐกิจของชาติในปี ๒๕๔๐ และผลกระทบสืบเนื่องมาถึงปี ๒๕๔๑ แล้ว ยังได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่ทุกฝ่ายควรร่วมมือกันอย่างจริงจังไม่ใช่มุ่งแต่เล่นการเมืองจนไม่คำนึงถึงความเสี่ยงภัยของชาติ นอกจากนี้ยังมีทรรศนะเกี่ยวกับพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและปัญหาการซื้อเสียงรวมทั้งปัญหาการตัดไม้ทำลายป่า ดังตัวอย่าง

จะขอกราบรบกวนท่านส.ส.
ที่มีเงินเหลือพอเที่ยวแจกจ่าย
อย่าไปแจกซื้อเสียงเลยครับท่าน
เงินที่เหลืออยู่นั้นเอามาช่วยไทย
ท่านเลือกตั้งเข้ามาบอกเสียสละ
พวกท่านลืมนัดจะกันหรือไร

.....
อีตอนหาเสียงพบชาวบ้าน
พอเป็นใหญ่ในรัฐบาลท่านก็หนีหาย
มันเหมือนนกกรรมที่หมุนเวียน
เพราะเขาเอาเงินแลกเปลี่ยนว่าเขาไม่ได้
ที่หลังเขาแจกเงินก็อย่าไปรับเขา
เขาโกงกินกลับเอาอย่าโววาย

.....
ประชาชนฝากเรื่องเป็นการบ้าน

ไอ้ท่อก้าชเมืองกาญจน์จะว่าไ
งสารตันไม้ลิเหลื่อลัน
มาโดนตัดโดนโค่นจนวอดวาย
แผ่นดินทุ่งใหญ่แรศวร
ถูกท่อก้าชรบกวนขอฝากไว้
มันมีแผลมีจุดอุดรอยรั่ว
อย่าได้ไปหมองมัวเรื่องป่าไม้
ไทนทานบอกพวกเราช่วยปลูกป่า
แต่พอถึงเวลามาทำลาย
ท่านบอกว่านี่ปือะเมซึ่ง
รณรงค์กันจริงใช้ของไทย
ไม้ในพม่าเลยไม่ยอมตัด
ก็เลยมาประหยัดตัดไม้ไทย
ตัดไม้รอยต่อที่เป็นตะเข็บ
ผมไม่ได้แถมได้เหน็บพวกผู้ใหญ่
ข้างตายทั้งตัวเอาใบบัวมาปิด
เรื่องยาเสพติดเรื่องป่าเรื่องไม้
อย่าเอาหูไปนาเอาตาทวนลม
ประชาชนที่น้ขมนะจะบอกให้
จะขอติเพื่อก่อล้อเพราะรัก
ก็เพราะไม่อย่ากอกหักตอนนั้นปลาย
ป่าไม้ภาคเหนือเกือบสิ้นสูญ
ก็เพราะว่าท่านนายทุนสั่งตัดไม้
พ่อเลี้ยงพ่อเล้าและเจ้าพ่อ
สั่งตัดต้นซุดตอจนหมดไป
แสนสงสารป่าไม้สาละวิน
มาโดนพวกกังฉินเขาทำลาย
พวกกะเทรียงพวกแมวต้องมารับบาป

ไอ้ที่จริงมันต้องปราบพวกผู้ใหญ
ประชาชนเขารู้กันทั้งเมือง
อย่าตีรวนกลบเรื่องมันน่าอาย...

(เพลงอีแซว ๔๑)

ปัญหาการดำเนินการวางท่อก๊าซผ่านป่าไม้ในจังหวัดกาญจนบุรีเป็นปัญหายืดเยื้อมานาน มีการท้วงติงและต่อต้านจากประชาชนและองค์กรต่าง ๆ จำนวนมาก แม้ว่ารัฐบาลจะมีมติเด็ดขาดให้ ป.ต.ท. ดำเนินงานต่อไปได้แต่ประชาชนผู้ต่อต้านทั้งหลายก็ยังไม่ยอมรับ เพราะเห็นว่าเป็นโครงการที่ไม่โปร่งใสและสร้างความสูญเสียให้แก่ประชาชนและธรรมชาติอย่างใหญ่หลวง ในส่วนของปัญหาการลักลอบตัดไม้ทำลายป่าในเขตป่าสาละวินก็เช่นเดียวกัน ปัจจุบันรัฐบาลก็ยังไม่สามารถดำเนินการลงโทษผู้กระทำความผิดได้ จึงยังคงเป็นปัญหาค้างคาใจประชาชนทั่วไป เนื้อหาของเพลงอีแซว ๔๑ ข้างต้นได้กล่าวถึงปัญหาดังกล่าวอย่างตรงไปตรงมา ข้อความบางตอนมีลักษณะของการประชดประชันผู้หลักผู้ใหญ่ของบ้านเมืองว่าไม่ได้เอาใจใส่ที่จะแก้ไขปัญหอย่างจริงจัง และยังเพินบแนมว่ารัฐมีนโยบายให้ประชาชนปลูกป่าแต่รัฐกลับมามีทำลายเสียเอง อย่างไรก็ตามก็ได้แสดงความเห็นว่ารัฐควรแก้ปัญหาที่ถูกต้อง โดยนำผู้ทำผิดซึ่งได้แก่พวกนายทุนทั้งหลายมาลงโทษ มิใช่หาแพะรับบาปเพื่อให้เรื่องราวยุติลงง่าย ๆ

อนึ่ง เนื่องจากผู้แต่งอาศัยอยู่ในจังหวัดกาญจนบุรีและผู้ร้องเป็นชาวจังหวัดสุพรรณบุรี ดังนั้นจึงรับทราบปัญหาการตัดไม้ในจังหวัดกาญจนบุรีอย่างใกล้ชิด เฉพาะผู้ร้องได้ไปสังเกตการณ์ในพื้นที่วางท่อก๊าซด้วยตนเอง (เสรี รุ่งสว่าง, สัมภาษณ์)

ด้วยเหตุที่นักการเมืองในปัจจุบันเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตนละเลยปัญหาสำคัญอันเป็นผลประโยชน์ของชาติ ทำให้สังคมไทยประสบกับปัญหาต่าง ๆ จนถึงขั้นวิกฤต ศิลปินจึงแสดงความเห็นในเชิงประชดประชันว่าอยากได้ผู้นำประเทศที่มีลักษณะเป็นเผด็จการ มีความเฉียบขาดในการปราบปรามผู้ทุจริตประพฤติมิชอบ อย่างเช่นจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ อยากได้ผู้ที่มีความยุติธรรม

และเสียสละอย่างเช่นเปาบันจิ้น อยากได้ผู้ที่มีความซื่อสัตย์กล้าหาญอย่างเช่น
กวนอู ดังตัวอย่างเนื้อเพลงต่อไปนี้

บ้านเมืองของเราใกล้วิกฤต
อยากให้จอมพลสฤษดิ์ท่านมาเกิดใหม่
ปราบพวกโกงแผ่นดินให้สิ้นซาก
มากระชาคนหน้ากากพวกผู้ใหญ่
ปราบผู้อยู่เบื้องหลังยาเสพติด
มาปราบผู้ผลิตเสียให้หมดไป
ปราบพวกมือถือสาปปากถือศีล
ปราบพวกโกงพวกกินเสียให้สิ้นไป.....
ปราบพวกซื้อสิทธิ์หนอว่าขายเสียง
ปราบพวกนกเอี้ยงชอบเลี้ยงควาย
อยากให้ใช้เผด็จการกันแบบเก่าเก่า
รับรองว่าโดนยิงเป้ากันมากมาย

.....
อยากได้คนดีมีสัจจะ
อยากได้ผู้เสียสละเพื่อเมืองไทย
อยากได้ ส.ส. ที่ไม่โกงไม่กิน
เหมือนดังเปาบันจิ้นมีบ้างไหม
อยากได้ดังกวนอูผู้ซื่อสัตย์
ให้มากำจัดพวกชั่วร้าย...

(เพลงอีแซว ๔๑)

จากตัวอย่างเพลงอีแซว ๔๐ และเพลงอีแซว ๔๑ ดังกล่าวมาทั้งหมด
นั้น ได้สะท้อนทรรศนะของศิลปินว่ามีแนวคิดในเชิงอนุรักษ์และสร้างสรรค์
สังคม ซึ่งผู้แต่งได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ข่าวสด ประจำวันที่ ๓ มิถุนายน
๒๕๔๑ ว่า

จริง ๆ แล้วก็เหมือนการระบายความในใจในฐานะเป็นคนรักชาติคนหนึ่ง

ประเภทดีเพื่อก่อ ล้อเพราะรัก เพราะไม่อยากอกหักในบั้นปลายกับ
รัฐบาลชุดนี้... ถือว่าเป็นประชาธิปไตย สะท้อนความรู้สึกของประชาชน
คนหนึ่ง ไม่ได้ไปทำลายรัฐบาลเพียงหยิกแกมหยอก... เพียงแต่อยากจะ
สะท้อนให้ผู้รับผิดชอบมองจุดเสียหายให้มาก ๆ...

(พยัพ คำพันธุ์, สัมภาษณ์)

และผู้ร้องได้ให้สัมภาษณ์แก่หนังสือพิมพ์ข่าวสด ประจำวันที่ ๖ มิถุนายน ๒๕๔๑
ว่า "ไม่ต้องการให้ปัญหาที่เป็นอยู่ขณะนี้ เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำเล่าอีก ทุกวันนี้
ประชาชนเขารู้หมดแล้วว่าอะไรเป็นอะไร..." (เสรี รุ่งสว่าง, สัมภาษณ์)

จากที่กล่าวมาทั้งหมดพอจะสรุปได้ว่า เพลงอีแซวมีบทบาทอย่างเด่นชัด
ในการวิพากษ์วิจารณ์สังคม ทั้งในด้านที่เกี่ยวกับเหตุการณ์ การเมืองการ
ปกครองและปัญหาของสังคม ซึ่งเป็นบทบาทที่ได้พัฒนาขึ้นตามความเจริญของ
ระบบการสื่อสารและความรู้ความสามารถของศิลปิน

การที่ศิลปินต่าง ๆ ได้นำเพลงอีแซวมาเป็นสื่อในการวิพากษ์วิจารณ์
สังคมดังกล่าวคงเป็นเครื่องยืนยันได้ว่า เพลงอีแซวมีบทบาทต่อสังคมในฐานะ
เป็นสื่อพื้นบ้านที่กลุ่มชนใช้ในการตรวจสอบ ตีแผ่ แฉ นำ สนับสนุนหรือ
ต่อต้านสังคมในแง่มุมต่าง ๆ เพลงอีแซวจึงเป็นสมบัติของส่วนรวมที่ช่วย
สร้างสรรค์ภูมิปัญญาและจรรโลงชาติมาแต่อดีตและยังคงมีบทบาทเช่นนี้ให้เห็น
อยู่ในปัจจุบัน บทบาทนี้เองที่ทำให้เพลงอีแซวยังคงมีคุณค่าต่อสังคมไทยต่อไป

บรรณานุกรม

กัญญรัตน์ เวชชศาสตร์. "เพลงพื้นบ้าน." ใน เอกสารการสอนวิชาคติชนวิทยา. นครปฐม: คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๑.

กิ่งแก้ว อัครถาวร. คติชนวิทยา. กรุงเทพฯ ฯ: หน่วยศึกษานิเทศก์ กรมการฝึกหัดครู, ๒๕๑๙.

กุหลาบ มลลิกะมาส. คติชาวบ้าน พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ: สยามภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖.

ธิดา โมสิกรัตน์. "ศิลปะ เพลงและการละเล่นพื้นบ้าน." ในเอกสารการสอนชุดวิชาไทยศึกษา. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๓๗.

บัวผัน สุพรรณยศ. "วิเคราะห์เพลงอีสานของจังหวัดสุพรรณบุรี." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๓๕.

ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. มานุษยวิทยากับการศึกษาคติชาวบ้าน. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ ฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๙.

สุกัญญา สุจฉายา. "เพลงปฏิพากย์: การศึกษาในเชิงวรรณคดีวิเคราะห์." วิทยานิพนธ์ปริญญาโท บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓.

_____. "เพลงพื้นบ้านกับการสื่อสารทางการเมือง." ศิลปวัฒนธรรม ๒ (๑๔) (ธันวาคม ๒๕๒๓): ๓๔-๓๗.

เอนก นาวิกมูล. เพลงนอกคตวรรณ: พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพฯ ฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๓๗.

การสัมภาษณ์

เกลียว เสริมกิจ. (ขวัญจิต ศรีประจันต์) สัมภาษณ์, ๑๙ ธันวาคม ๒๕๓๕.

คล้าย แสงสี. สัมภาษณ์, ๓-๔ มีนาคม ๒๕๓๓.

ข้าม หอมจันทร์. สัมภาษณ์, ๑๔ พฤศจิกายน ๒๕๓๓.

สังเวียน หับมี. สัมภาษณ์, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๓๓.

เอกสารอื่น ๆ

เสรี รุ่งสว่าง. แถบบันทึกเสียงชุดหยิกแกมหยอก ๒๕๔๑.

หนังสือพิมพ์ข่าวสด. ๓, ๔, ๕ และ ๖ มิถุนายน ๒๕๔๑.